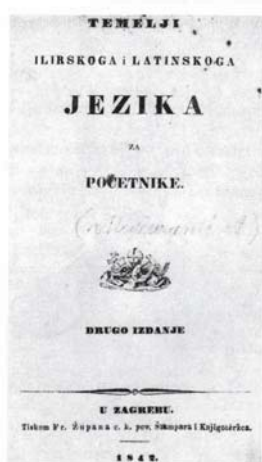

Perica Vujić

STOSEDAMDESETA OBLJETNICA *TEMELJA* *ILIRSKOG I LATINSKOG JEZIKA ZA POČETNIKE*

Ove godine *Temelji ilirskog i latinskog jezika za početnike* Antuna Mažuranića slave 170. obljetnicu od objavljivanja u tisku, točnije, od 1839. god. Devetnaesto stoljeće obilježeno je borbom protiv germanizacije i mađarizacije. Kako bi se obranili, Hrvati se služe latinskim jezikom, neutralnim, diplomatskim jezikom toga vremena. (Na lijevoj slici *Temelji ilirskog i latinskog jezika za početnike*, drugo izdanje iz 1842.)

Antun Mažuranić, brat puno slavnijeg bana pučanina Ivana Mažuranića, u razdoblju buđenja svijesti Hrvata o vlastitom jeziku pod utjecajem iliraca piše *Temelje ilirskog i latinskog jezika za početnike*. *Temeljima* namjenjuje samo jednu, osnovnu zadaću: dokazati da je hrvatski jezik ne samo jednakovrijedan kao latinski nego i vrjedniji od njega, da je došlo vrijeme da hrvatski jezik uđe u javni život i svijest Hrvata. Treba imati na umu i sljedeću činjenicu: A. Mažuranić postaje 1835. god. profesorom na Pravoslavnoj akademiji, gdje predaje na hrvatskom jeziku književnost i gramatiku, pa to stečeno iskustvo upotrebljava u pisanju *Temelja*. Također, bitna je činjenica i da je preko tih predavanja mogao, a mogu slobodno reći i jest, utjecao na svijest o jeziku svojih mladih studenata. O tome da su *Temelji* ispunili svoju zadaću svjedoči i podatak da su već 1842. god. tiskani drugi put, znači već tri godine nakon prvog izdanja. (Na desnoj slici Antun Mažuranić)

A sad bih rekao nešto konkretno o samim *Temeljima*. *Temelji ilirskog i latinskog jezika za početnike* pisani su po tadašnjem običaju kao gramatika narodnog jezika uspoređujući ga s latinskim jezikom. Zato se kaže da su *Temelji* poredbena hrvatsko-latinska gramatika. Poučen iskustvima s predavanja Mažuranić piše svoju gramatiku u formi pitanja i odgovora, stoga u njegovoj gramatici pronalazimo 242 pitanja i isto toliko odgovora. Moguš *Temelje* naziva prvim ilirskim udžbenikom, što i odgovara samom načinu predstavljanja građe: jednostavno, jasno i prilagođeno školskoj nastavi.

Temelji sadrže nekoliko dijelova: *Orthoepia* ili *Prvočitanje*, *Orthographia* ili *Pravopis*, *Etymologia* ili *Rčih izpitivanje*, *Syntaxis* ili *Rčih slaganje*, *Prosodia* ili *Glasouduvanje*. Od svih spomenutih pet prevedenica danas se upotrebljava samo pravopis. Prema njegovim riječima, *Temelje* je pisao služeći se i preuzimajući podatke iz dviju gramatika: Babukićeve *Osnove slovnice slavjanske* i Billrothove *Lateinische Schulgrammatik für alle Klassen*.

Preko nastave latinskoga jezika *Temelji* su pomalo uvodili hrvatski jezik u školske klupe normiran već u Babukićevoj *Slovnici* – jekavska štokavština sa svim obilježjima ilirske, zagrebačke književnojezične norme. U svojoj gramatici Mažuranić piše slično Babukiću, ali, također, iz nje se mogu iščitati i dvije bitne stvari: Mažuranić razlikuje govorni i književni jezik, preporučuje da se u književnom jeziku (u školama) znak *ě* izgovara kao *ie* ili *je*; kako je književni jezik uvijek izbor, ilirci uz govorni jezik prihvaćaju i jezik dubrovačke književnosti, ugrađujući ga u osnovu pisanom tipu jezika. Iako je Babukićeva *Slovnica* poslužila kao izvor i uzor u pisanju iz koje je preuzeo dosta podataka oslanjajući se na već spomenutu normu, Mažuranić upotrebljava i nove oblike, tu jednom postavljenu normu odlučuje još više približiti korisnicima gramatike osuvremenjivanjem, tj. osluškivao je jezik oko sebe i prema tome normirao svoje postavke.

Pri rješavanju složenih naglasnih problema polazi uvijek od svog narječja koje je najbolje poznao – čakavskog, i od onog što je nalazio u starim hrvatskim gramatikama, ponešto iz Kašićeve, a najvećim dijelom iz Della Belline gramatike iz 1728. god. Upotrebljavao je i *Rječosložje* Joakima Stullija i *Ričoslovník* Josipa Voltića. Puno bolje i više od svojih prethodnika obrazlaže jezični ustroj, njegove različite dijalekatne ostvaraje, valjano razlučuje što pripada književnomu jeziku, a što ne.